

Onimy w cyklu baśni “Priče iz davnine” Ivany Brlić-Mažuranić. Problematyka przekładu

Karolina Szymczak

Celem mej rozprawy było zbadanie przekładów nazw własnych w zbiorze baśni *Priče iz davnine* Ivany Brlić-Mažuranić – chorwackiej pisarki żyjącej na przełomie XIX i XX wieku, a przedmiotem analizy stał się onomastykon sześciu baśni: *Kako je Potjeh tražio istinu*, *Ribar Palunko i njegova žena*, *Regoč*, *Šuma Striborova*, *Bratac Jaglenac i sestrica Rutvica*, *Sunce djever i Neva Nevičica*. Tworzą one pierwsze wydanie wspomnianego zbioru z 1916 roku, które zostały przełożone na kilka języków (angielski, szwedzki, czeski, duński, rosyjski, słowacki, niemiecki) jeszcze za życia pisarki.

Baśnie zostały osadzone w świecie słowiańskiej mitologii, pełne są nawiązań do narodowych zwyczajów i obrzędów. Autorka czerpała także z bogatej literatury krajów słowiańskich, ludowych przekazów, pieśni i legend, co sprawiło, że tekst jest wyjątkowym przedstawicielem kultury, literatury i języka Słowian. Ten wielobarwny baśniowy świat zachwyił nie tylko dzieci, ale i dorosłych, dzięki czemu dość szybko, bo zaledwie parę lat po ukazaniu się w Chorwacji zaczęły być one tłumaczone na inne języki. Jak się okazało, tłumaczenie tekstu nawet na języki słowiańskie nie było łatwe, jeszcze trudniejsze decyzje musieli podejmować tłumacze języków z innych grup językowych, którzy często stawali przed dylematem przedstawienia bogatego słowiańskiego świata tych opowieści, a zachowaniem ich czytelności i zrozumiałości dla odbiorcy docelowego.

Warstwa onomastyczna badanych tekstów i ich przekładów była i jest do dziś wyzwaniem dla tłumaczy, a stosowane przez nich odmienne strategie ukazują ten wyjątkowy dla Słowian baśniowy świat w różny sposób. W pracy zaprezentowałam strategie każdego z tłumaczy, zwracając przy tym uwagę na sposób przedstawienia w ich przekładach warstwy onomastycznej *Priče iz davnine* (a dzięki dostępowi do zbiorów archiwum rodziny Brlić w formie mikrofilmów w chorwackim Archiwum Państwowym w Zagrzebiu, mogłam zaobserwować wpływ na kształt tego onomastykonu miała autorka oryginału). Analiza wykazała jakość i wielkość transferów kulturowych, ujawniła cele przekładów i pokazała (różne) efekty osiągnięte dzięki zastosowanym (różnym) strategiom.

Przypominając, że badane baśnie chorwackie były przeznaczone dla dzieci, wskazałam na wagę onimów w poznawaniu świata przez tego odbiorcę. Nazwy własne są bowiem dla dziecka jednym z elementów, za pomocą których poznaje nie tylko świat, swój język i kulturę, ale też poprzez obco brzmiące onimy – ma możliwość zapoznania się z innymi systemami

językowymi i kulturowymi. Nomina propria w badanym zbiorze wielokrotnie niosą wyraziście określone przez autorkę cechy zewnętrzne lub wewnętrzne jednostek nazywanych. Zostały one skomponowane przez B.-M. w taki sposób, aby młody odbiorca mógł odczytać zawarte w nich treści i nawiązania. Niekonsekwentnie stosowane zmiany w trakcie ich przekładu lub ich brak tam gdzie by mogły się pojawić, zaburzał często (co ujawniły moje badania) wewnętrzną logikę tekstu, zmieniał sensy i przedstawienia bohaterów, a elementy kulturowe, postaci mitologiczne, które pozwoliłyby dzieciom innych narodowości przybliżyć Słowiańszczyznę zostały w niektórych przekładach zniekształcone lub zmienione.

Ivana Brlić-Mažuranić obdarzyła młodego odbiorcę i jego kompetencje dużym zaufaniem, tworząc nazwy różnorodne, jedne łatwe w zrozumieniu, inne zaś bardziej wymagające. Stworzyła także słowniczek onomastyczny (*Tumač imena*), w którym zawarła, według siebie najważniejsze informacje dotyczące pewnych występujących w tekście nazw – co wskazuje na wagę, jaką pisarka do nich przykładła

Moim zamierzeniem było ukazanie różnych sposobów podejścia do przekładu literatury dziecięcej, wskazywałam też różne ich realizacje, pokazując, jak wiele rozmaitych czynników wpływa na wybór strategii przez tłumacza, tworząc ostatecznie tekst przekładu, wpływając w ten sposób na młodego czytelnika. Część teoretyczna dotycząca przekładu onomastyki w literaturze dziecięcej ukazała różne podejścia do tej problematyki, zaś specyfika zbioru *Priče iz davnine*, zawarte w nim nomina propria, mające określoną semantykę i swoją rolę w opowieści, ukazują jakim wyzwaniem dla tłumacza jest przełożenie tej warstwy tekstu, pokazują też jakie cele i zamiary mieli konkretni tłumacze przedstawiający ten zbiór baśni odbiorcy docelowemu.

Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów: w pierwszym przybliżyłam najważniejsze dla mojej pracy zagadnienia onomastyki i translatoryki literatury dziecięcej. W rozdziale drugim – na podstawie materiałów przebadanych w Chorwackim Archiwum Państwowym w Zagrzebiu – opisałam życie i twórczość, mało znanej w Polsce pisarki, Ivany Brlić-Mažuranić. Mam przy tym świadomość, jak wiele ważnych prac musiałam pominąć w tej części, jednak nie chciałam zebrać w swej pracy istniejącej bibliografii na temat tej pisarki, gdyż cel był inny: chciałam przedstawić jej dokonania i ją samą poprzez materiały (korespondencję, fragmenty różnych źródeł, zachowanych w teczkach w Zagrzebiu), które ukazywały się w czasach współczesnych autorce baśni. Wykorzystując spostrzeżenia innych badaczy i własne obserwacje wyróżniłam w rozdziale trzecim komponenty zbioru *Priče iz davnine*, przedstawiłam przyjęcie ich wydania w przez chorwackie i zagraniczne media. Ważnym elementem pracy jest kolejny (czwarty)

rozdział, w którym opisałam historie wydania konkretnych przekładów: angielskiego, czeskiego, szwedzkiego, duńskiego, niemieckiego oraz innych, mających się ukazać za życia Brlić-Mažuranić (bo nie wszystkie przekłady, które zapowiadano – się ukazały), o których znalazłam informacje w materiałach archiwalnych. Omówiłam też (ważną dla całości rozprawy) korespondencję pisarki z tłumaczami i inne dostępne wiadomości ich dotyczące. Ostatnim, ale najważniejszym rozdziałem mej pracy jest piąty (poprzedzony krótkim wstępem przedstawiającym podstawowe założenia), w którym umieściłam analizę onomastykonu *Priče iz davnine*. Kolejno przedstawiłam tam każdą z baśni, opisałam jednostki/postaci, do których odnoszą się poszczególne nazwy własne i zanalizowałam etymologiczne, semantyczne oraz inne aspekty ich przekładu, po czym (w każdym przekładzie) wskazałam na obraz jednostki/postaci, jaki powstał w oczach odbiorcy docelowego. Wnioski końcowe w tej części rozprawy zawierają zwięzłe podsumowanie analizy, a w Zakończeniu wykazałam na efekty swych badań oraz podsumowałam całość dokonanej pracy nad rozprawą.

Moim zamierzeniem było ukazanie różnych sposobów podejścia do przekładu literatury dziecięcej, wskazywałam też różne ich realizacje, pokazując, jak wiele rozmaitych czynników wpływa na wybór strategii przez tłumacza, tworząc ostatecznie tekst przekładu, wpływając w ten sposób na młodego czytelnika. Część teoretyczna dotycząca przekładu onomastyki w literaturze dziecięcej ukazała różne podejścia do tej problematyki, zaś specyfika zbioru *Priče iz davnine*, zawarte w nim nomina propria, mające określoną semantykę i swoją rolę w opowieści, ukazują jakim wyzwaniem dla tłumacza jest przełożenie tej warstwy tekstu, pokazują też jakie cele i zamiary mieli konkretni tłumacze przedstawiający ten zbiór baśni odbiorcy docelowemu.

Swoje zamiary, co uważam za ważne dla całości rozprawy, udało mi się zrealizować dzięki dostępowi do olbrzymich zbiorów w Chorwackim Archiwum Państwowym w Zagrzebiu, w dużej części niepublikowanych, (których wykorzystanie w mojej rozprawie stało się możliwe dzięki zgodzie pana Theodora de Canziani Jakšić), a także dzięki wielu życzliwych mi zamiarom naukowców chorwackich, którym w tym miejscu serdecznie dziękuję (Andrijanie Kos-Lajtman, Berislavowi Majhutowi, Tihomirowi Englerowi, Sanji Vrcić-Mataiji, Katrinie Ivon, Sanji Lovrić Kralj).